

FENOMENI BOLI I PATNJE U IZVORIMA ISLAMA

Damir BABAJIĆ
medzlis-ef@hotmail.com
Džemat "Hidaje" Minhen

SAŽETAK: Fenomeni boli i patnje prate čovjeka od rođenja do smrti jer se čovjek u boli rađa i umire. Zato je bol, kao i patnja, u nekom smislu višeznačan fenomen, neizbježan pratilac svake ljudske biografije, izazovna tema, zapravo tajna. Autor u prvom dijelu rada donosi sociološke, antropološke, filozofske i teološke definicije boli i patnje. Nakon toga ukazuje na odnos izvora islama prema boli i patnji, pri čemu prvo pojašnjava fenomene zdravlja i bolesti u njihovoj ukupnosti, a potom bol i patnju kojima su ljudska stvorenja kontinuirano izložena.

Ključne riječi: bol, patnja, islam, bolest, zdravlje, izvori islama

Definiranje fenomena boli i patnje

Kada se pokušaju fenomen *boli* i *patnje* tačno definirati, čovjek se suočava s ogromnim poteškoćama, s obzirom na složenost njihove prirode. Bol ima biološku osnovu kao i bolest. U biološkom smislu osjet boli je senzorni i emocionalni alarmni sistem s ciljem brzog signaliziranja oštećenja tkiva ili degenerativnog procesa u toku. Isti se izraz *bol* koristi i danas kao i u ranijim vremenima, jer to ljudsko iskustvo staro je koliko i samo čovječanstvo, u smislu označavanja fizičke i duhovne, moralne boli, kao sinonima patnje. Ljudi su se u svakome vremenskom periodu neprekidno suočavali s bolešću i patnjom, istraživali njihove uzroke, načine otklanjanja i lakšeg podnošenja. Također, prolazili su kroz razna iskušenja i nedaće, razne probleme koji su im narušavali životnu harmoniju i njihovo zdravlje. Stoga su sve znanstvene discipline (teologija, filozofija, psihologija, sociologija, medicina...), kao i umjetničke

grane, pokušale pojasniti i prenijeti doživljaje boli i patnje. Ti fenomeni su "sastavni dio ljudske prirode, najbolnije ljudsko iskustvo, nezaobilazna i univerzalna životna činjenica svih vremena, ljudi različitih spolova, uzrasta, socijalno-društvenoga i kulturnoga statusa i vjeroispovijesti. Oni su trajan čovjekov problem pred kojim svaka znanost ostaje nijema, dok ju jedino vjerom čovjek može pokušati "martiološki" prihvatiti". (Živković, Vuletić, 2016:31-42) Gdje nema boli i patnje, nema ni života, jer su oni sastavni dio ljudske prirode, kao i njene egzistencije, nijedan im čovjek/smrtnik ne može pobjeći, prate čovjeka od začeca do preseljenja, i nakon proživljenja. Bilo kakav pokušaj da se živi bez boli ne samo da je nemoguć, već ga čini i besmislenim jer život bez boli jednostavno nije moguć.

Do šezdesetih godina prošlog stoljeća bol je definirana kao jednostavan senzorni odgovor na oštećenje tkiva. Prema definiciji *Svjetske zdravstvene organizacije* (WHO): "Bol je

neugodan emocionalni i osjetni doživljaj, povezan sa stvarnim ili mogućim oštećenjem tkiva ili opisom u smislu tog oštećenja." Margaret McCaffery definiše bol kao: "...štogod osoba koja ju doživljava kaže da jest i postoji kadgod ona kaže da jest". (Piškorjanac, 2010:41) Općeprihvaćenu definiciju boli dalo je *Međunarodno udruženje za proučavanje boli* (International Association for the Study of Pain-IASP): "Neugodan osjetni i osjećajni doživljaj koji nastaje stvarnim ili prijetećim oštetama stanica ili ga osoba koja osjeća bol tako opisuje kao da je uzrok jedne takve oštete stanica".¹

U drevnoj filozofiji bol se smatrala događajem koji narušava skladni poredak postojanja, kako bi vraćanje

¹ Međunarodno udruženje za proučavanje boli (International Association for the Study of Pain – IASP) osnovano je godine 1973. kao neprofitna stručna organizacija posvećena sveobuhvatnom istraživanju boli i poboljšanju brige o pacijentima koji trpe bol.

ravnoteže prepustilo užitku. Otuda oblici ataraksije ili apatije koji su morali jamčiti pozitivnu sliku ljudskog života, oslobođeni i nepovezani od njegovih tragičnih događaja. Tako je iscjeljivanje boli bila prva briga filozofije, često bježeći od samog života, izolirajući se u ahistorijskom i bezvremenskom prostoru. (Bueno-Gomez, 2017:1-11) Grci imaju dvije ključne riječi koje obuhvataju duboko značenje iskustva boli: *algos*, koji aludira na fizičku dimenziju (osjećam bol, bolestan sam, patim) i *patos*, riječ koja širi značenje na emocionalnu i psihičku patnju, na unutrašnju dimenziju (uznemirena sam, uznemirena). Iako je bol prepoznata po svojoj materijalnosti kao kod Hipokrata i Epikura, njeno uključivanje u širu sferu patnje, čak i duše, već je primijetna kod Platona i proteže se sve do stoika.

Pojavom kršćanstva poprima pozitivnu vrijednost: dragocjena je prilika za obnovu života jer negirati bol znači negirati sam život. Zato su bol i patnja nerazdvojni i oboje uključuju dušu te su dio njenog puta pročišćenja i susreta s Bogom. (Aydede, 2006; Di Nitto, 2015)

Bol nije samo senzacija, već je i osjećaj, kako nas uči fenomenologija. Njegova se percepcija daje smanjenjem ili dezorganizacijom vitalnih funkcija organizma. Zato je definicija boli koju je dala Međunarodna asocijacija za proučavanje boli (IASP) jasna, pokazujući da bol nije samo fizički osjet već i emocionalni doživljaj. Otuda zaključak da se svijet onih koji osjećaju bol potpuno razlikuje od onih koji doživljavaju radost, kako u ukupnosti, tako i u svakom pojedinom aspektu. (Aydede, 2006; Di Nitto, 2015) Tako je Descartes (*Načela filozofije*) kao izvor boli predstavio mozak, dakle sasvim konkretan *fizički* organ. Kasniji znanstvenici će radije taj "centar" prepoznati u nečemu "između" fizičkoga i nefizičkog organa, drugim riječima, praveći otklon od Descartesove stroge dihotomije između tijela i duha, izvor boli će prepoznati djelimično u mozgu, a drugim dijelom u nečemu

pored njega (nervi i sl.), a pri tome sâm fenomen boli predstavljajući kao nadasve korisno iskustvo. Poznato je da su Descartesova razmišljanja odredila raspravu prije svega o odnosu duha i tijela, ali i različite (pa i medicinske) teorije boli. (Grahek, 1992) Pomenuti filozof je smatrao da postoji neprekinuta veza između mjesta na koži gdje se pojavio bolni podražaj (osjećaj) i centra u mozgu gdje se bol doživljava. Na pozadini njegovih izvoda zaživjelo je prirodno-znanstveno i fizikalističko tumačenje boli. Tako je u zapadnoevropskoj modernoj filozofiji bol isključena iz "metafizičkih" propitivanja, te je postala prirodno-znanstveni problem, sekularizirana i antropologizirana. (Koprek, 2014:71-81) U vezi s tim on će reći: "Ne postoji ništa što me priroda uči na očitiji način da imam tijelo, koje je bolesno kad osjetim bol. (...) priroda me uči kroz te osjećaje boli, gladi, žeđi itd., da nisam toliko u svom tijelu koliko je mornar u brodu, već da sam s njim povezan na vrlo uski i gotovo zbuñeni način, tako da čine gotovo jednu stvar s tim. Inače, ustvari, kad me udari tijelo, ja, koji nisam ništa drugo negoli stvar koja misli, neću osjetiti bol, ali bih tu leziju shvatio čistim intelektom, kao što mornar opaža vidom ako se nešto slomi u brodu." (Descartes, 2008:135)

U knjizi Louisa de Wohla pod nazivom "*Tiho svjetlo*" autor tretira pitanje patnje, njenog uzroka i posljedica te zaključuje da se patnja javlja onda kada se dijelovi koji pripadaju jedan drugome razdvoje i ne mogu se spojiti, a da je posljedica razdvojenosti bol. Razdvajajući stranice koje pripadaju jedna drugoj javlja se patnja koja uzrokuje bol, tako isto kada se razdvoje dvoje ljudi koji se vole javlja se patnja a zatim bol. Za njega je odvajanje zapravo kidanje veze između naravnog i nadnaravnog, što je glavni izvor patnje. (De Wohl, 2013:262-263) Zato bol i patnju ne treba shvatati u kontekstu nekog odjeljivanja duha od tijela. Bol i duševne patnje prožimaju se u nerazdvojnom jedinstvu tijela i uma. Naime, svaka se bol ne odražava samo

na tijelo nego i na duh, zapravo na cjelovitog čovjeka, jer je uvijek jedan te isti čovjek onaj koji podnosi bol i koji pati. (Koprek, 1990:63-68) Razumijevajući pomenute definicije Engel George bol definiše kao "psihološko iskustvo koje uključuje koncepte ozljede i patnje, ali ne ovisi o stvarnim fizičkim ozljedama". (Engel, 1969:45) Na putu istinskog razumijevanja fenomena boli i patnje značajnu ulogu ima psiha, koju je Edwin Shneidman definisao kao akutno stanje intenzivne psihološke boli povezano s osjećajem krivice, tjeskobe, straha, panike, ljutnje, usamljenosti i bespomoćnosti (Shneidman, 1993:145-147), dok Joseph Sandler psihološku bol definira kao afektivno stanje povezano s odstupanjem između idealne i stvarne percepcije sebe. (Sandler, 1967:154-174; Isti, 1962:91-100)

Iz perspektive Bakana Davida, bol je svijest o poremećaju u sklonosti osobe prema održavanju individualne cjeline i društvenog jedinstva, te uočava da pojedinac osjeća psihološku bol tek u trenutku kad se odvoji od značajnog drugog. (Bakan, 1968) S druge strane, Roy Baumeister stavlja akcenat na mentalnu bol na koju gleda kao na averzivno stanje visoke samosvijesti o neadekvatnosti. Kad negativni ishodi padnu daleko ispod nečijih standarda idealnog "ja" i težnji, onda osoba doživljava mentalnu bol, čija je osnovna emocija samo razočaranje. (Baumeister, 1990-90-113)

I drugi stručnjaci su se bavili fenomenom "mentalna bol". Tako Israel Orbach i saradnici mentalnu bol definišu kao "širok spektar subjektivnih iskustava okarakteriziranih kao percepcija negativnih promjena u sebi i njegovoj funkciji praćena snažnim negativnim osjećajima". (Orbach, 2003:231-241) Intenzivna "nepodnošljiva" mentalna bol definisana je i kao izuzetno averzivan osjećaj na emocionalnoj osnovi koji se može doživjeti kao muka, a koja može biti povezana s psihijatrijskim poremećajem ili s teškom emocionalnom traumom (smrt djeteta ili druge voljene osobe). Povezana je s emocionalnom

boli koju Elizabeth Bolger definira kao stanje “osjećaja slomljenog” koje je uključivalo iskustvo ranjavanja, gubitak samoga sebe, nepovezanost i kritičku svijest o nečijim negativnim svojstvima, a čije su karakteristike opisane kao osjećaj gubitka ili nepotpunosti sebe i svijest o vlastitoj ulozi u iskustvu emocionalnog bola. (Bolger, 1999:342-362) Mnogo je toga u emocionalnoj boli izazvano strahom od nepoznatog i nepredvidivog, zato često uključuje kajanje i osjećaj krivnje zbog zaboravljenih propusta. U njoj se nalaze i elementi srdžbe, mržnje i depresije, te može upozoravati čovjeka da pretjeruje u nečemu, da ne poštuje granice fizičkih sposobnosti i sugerise mu promjene. (Jeličić, 2014:81-93)

Kao što se može uočiti, bol je veoma prisutan fenomen u općoj populaciji, univerzalno iskustvo koje je glavni uzrok patnje i onesposobljenosti diljem svijeta. Može imati razarajući uticaj na svakodnevni život oboljelih, što potvrđuju brojna istraživanja. Često se navodi da je bol najučestaliji simptom u kliničkoj praksi, uzrok nemogućnosti normalnog funkcionisanja i najčešći razlog traženja medicinske pomoći. Temeljne spoznaje o pomenutom fenomenu sežu daleko u povijest medicinske znanosti koja naglašava da je bol simptom bolesti, nestaje s nestankom bolesti, u različitim oblicima utiče na svakodnevno psihološko funkcionisanje oboljelih tako što prekida ili ometa započete aktivnosti, što može uticati na identitet osobe. (Alispahić, 2016) Posljednjih godina o boli i patnji provedeno je mnoštvo istraživanja i napisano mnoštvo radova zbog sve većeg medicinskog i socijalnog problema koji izazivaju posljedice dugotrajnog liječenja ukazujući da na njegovu oblikovanje utiču kvantitativni, kvalitativni i osjećajni faktori, iskustvo kao i kulturni, društveni i ekonomski faktori. Savremene definicije boli sadrže i druge sastavnice koje mijenjaju prag osjetljivosti i tolerancije boli, ali zajedničko im je da je to bolest koja se može i mora liječiti.

Na tragu navedenoga, Cicely Saunders je pokrenula moderni svjetski

hospicijski pokret brige za one čija bolest je uznapredovala i uzročno liječenje završilo te otvara novi pristup konceptualizaciji boli. Ona zastupa mišljenje da je čovjek i tjelesno i duhovno biće te da je u njezi bolesnika neophodno uzeti oba aspekta jer ih bol oba i uključuje. Na tragu svojih razmišljanja Saunders uvodi i definira jedan od osnovnih pojmova hospicijske/palijativne medicine *totalna bol* smatrajući, pri tome, da bol obuhvata četiri komponente: fizičku, emocionalnu (anksioznost, depresija...), socijalnu (gubitak samokontrole, identiteta, tjelesnosti kao i gubitak prijatelja) i duhovnu/egzistencijalnu (brige i strah od smrti). Ako se želi potpuno oslobađanje boli potrebno je djelovati na sve njene komponente. (Pessini, 2004:261-271; Kiseljak, Persoli-Gudelj, 2008; Jušić, 2001:249; Živković, Vuletić:2016:33-40) Zbog toga je važna “totalna” palijativna medicina, ona koja će obuhvatiti sve aspekte čovjeka i koja brine za optimalnu kvalitetu života do smrti, naglašavajući potrebu pristupa cjelovitom čovjeku.

U današnje vrijeme, sve je učestalija pojava bolesti na psihosomatskom području, a da im je izvor na duhovnoj razini, čemu svjedoče mnogi znanstvenici. Naprimjer, teolog Beinert tvrdi da je svaka bolest, u temelju, plod krivog oblika življenja vlastitog bića, dok Daniel Goleman, proučavajući emocionalnu inteligenciju, zaključuje da negativne misli i odluke, te grijesi i korupcija, razaraju čovjekove emocije, otupljuju njegovu sposobnost da ide za svojim idealima, što onemogućava čovjeku da se razvija, a rezultati su depresija pa čak i “bijeg iz života” ili suicid, što se odražava na ljudske emocije, utiskujući u sebe osjećaj krivice kada se u čovjeku oblikuju strahovi koji u dubinama njegove egzistencije stvaraju bol i besmisao patnje.²

S druge strane, prema medicinskom nauku bol je rezultat vrlo kompliciranih procesa na nekoliko nivoa živčanog sistema, može imati nekoliko uzroka i obrnuto, uzrok može potaknuti različite osjećaje boli. Zato je

bol složen i višeslojan fenomen koji se sastoji od različitih interaktivnih komponenti, koji kao neugodna osjetilna percepcija nastaje tek kad “vijesti o boli” iz oštećenog tkiva dođu do mozga. Ti osjećaji uključuju značajnosti kao što su: lokalizacija, intenzitet, kvaliteta boli, te pokreću motoričke i vegetativne reakcije. (Alispahić, 2016)

Ako bol potraje, ona dovodi do stanja patnje, što se može shvatiti kao negativna reakcija mozga na bol, strah, unutarnju napetost ili depresiju. Stanje patnje izaziva prijetnje ili prijetnje fizičkom i/ili mentalnom blagostanju ljudi. Patnja je, dakle, posljedica subjektivne procjene i interpretacije negativnog iskustva.

Razumijevajući fenomen bola, duhovnog bola, kršćanski teolog Randy Alcorn izjavljuje kako će nebeska radost nadoknaditi, kompenzirati patnju na zemlji, te se pita kako bez te perspektive prihvatiti da, primjeric, ljudi umiru mladi, da su hendikepirani, podnose teškoće slabog zdravlja, nemaju djece, koji se odriču ugodnoga života i sve prinose kao žrtvu? (Planinić, 2011: 343-360) Oni koji dopuštaju mogućnost postojanja Drugog (boljeg) svijeta poslije smrti tvrde da je fizičko zlo (bol i patnja) prepušteno od Boga i da će u ovom zemaljskom životu bit predznak radosti na drugome svijetu (Ahiretu), jer Bog bol i patnju nadoknađuje u vječnom životu onima koji su Ga dostojni. (Planinić, 2011: 343-360) Zlo je posljedica pada čovjeka jer Bog je stvorio svijet koji je bio dobar, tvrdi Augustin Aurelije. Prirodno zlo (katastrofa) nastalo je po “palim anđelima”, dok je moralno zlo (prouzročeno voljom ljudskih bića) djelo čovjeka koji se udaljio od Boga i svojim izborom zastranio s pravog puta. Zato su zlo, bol i patnja, praznina, nedostatak, ističući da Bog nije stvorio zlo, da je čovjek taj koji je izabrao odstupanje, devijaciju od puta savršene dobrote,

² Vidi: Ana Perišić, “Simptomatske duhovne bolesti”, u: <https://www.hagioterapija-split.hr/o-nama/cbts-za-hagio-hr/13-za-hagiohr/55-simptomatske-duhovne-boli>. (Pogledano: 22.3.2020)

ne postoji zlo već postoji manjak dobra. (Augustin, 1973: 133-146) Problemom zla, bola i patnje bavio se i Peter Kreeft, kršćanski filozof, koji je dao nekoliko odgovora na pomenuta pitanja: od toga da Bog može koristiti kratkotrajna zla da postigne dugovječna dobra, do toga da Bog daje patnju kako bi patenik dostigao moral i približio se dragome Bogu. (Planinić, 2011: 343-360) Mnogi filozofi su se bavili pitanjem zla, bola i patnje, poput Imanuela Kanta, koji smatra da je zlo lični izazov svakog ljudskog bića i može se nadići samo vjerom, (Kant, 1984) a u svom spisu "Vor der Macht des Gemüts..." tvrdi da "istinsko ja nikada nije bolesno" (Kant, 1836:7-21), dok Platon pojam zla vidi kao "zlo je materija", "zlo je negacija dobra, nedostatak dobra", te ističe da osjetilni svijet nije sam po sebi zao, a ni dobar, dobar je ako sudjeluje u Bogu, a zao ako sudjeluje u materiji. (Planinić, 2011: 343-360) Na ovaj ili onaj način filozofi priznaju da se bol odnosi na ljudsku konačnost, krhkost, ranjivost i smrtnost. Tako se može pročitati da se bol prvobitno tiče somatskoga, dok je patnja usmjerena više na duhovno područje. (Koperk, 2014:72; Brugger, 1976:334-335; Morris, 1996)

Fenomeni boli i patnje u izvorima islama

Da bi se definirali fenomeni boli i patnje s islamskog aspekta, neophodno je prvenstveno definirati fenomene zdravlja i bolesti. Čovjek se sastoji od "besmrtno" duše koja je vezana za tijelo i psihu koja je opet "zemaljska", a vezanost za nju čini čovjeka ranjivim, bolesnim, nemoćnim. Zdravlje i bolest, dvije nerazdvojne stvarnosti, bili su temeljna briga prvog čovjeka i prvog društva, svakog muslimana i zajednice, a tako su temeljna briga i savremenog čovjeka i društva u cjelini.

³ Više v.: <http://www.who.int/en/> (Pogledano 24.12.2019)

⁴ Hadis doslovno glasi: "Ni nebesa a ni zemlja Me ne obuhvataju, ali Me obuhvata srce Moga roba." Vidi: (Nasr, 2007:34)

Zdravlje se definira kao zdravo stanje koje zahvata ne samo ljudsko tijelo, nego čitavoga čovjeka, njegov psihički život, interpersonalne odnose i ekološki okvir u kojem živi (odnos prema sebi, drugome, prirodi i Stvoritelju).³ Zdravlje se ne može svesti samo na tjelesnu dimenziju, uz nabrojane dimenzije uključuje i duhovnu dimenziju svakog ljudskog života. (Parlov, 2006:164-184) Nauk islama kako priznaje bolesti tijela tako priznaje i bolesti srca, ali ne kao organa koji ima funkciju pumpe u tijelu, već kao centra spoznaje jer je srce središte mikrokosmičke dimenzije ljudskog bitka i istodobno centar fizičkog tijela, životne energije, ljudskih emocija i duše, kao i sjedinjujući prostor ljudskog i nebeskog kraljevstva u kojem obitava Božiji Duh. (Nasr, 2007:34-47) Na osnovu predanja Božijeg Poslanika, a.s., srce je Prijestolje Boga Svemilosnoga, obuhvatajući i smirujući u sebi cijeli univerzum.⁴

S druge strane, bolest se može definirati kao abnormalno stanje organizma koje otežava funkcije tijela ili poremećaj normalnih odnosa u organizmu. (Jurčić, 2005:22-30) Kako je i istaknuto, pored tjelesnih postoje i duhovne bolesti, npr. zavist i njoj slične bolesti su duhovne, bolesti srca (Eš-Šehavi, 2009:15), koje narušavaju duhovnu dimenziju čovjeka (Kur'an, 6:43; 39:22; 6:25; 17:46), a samim tim i ostale dimenzije. Zato ukupan zdrav život čovjeka uključuje sve komponente: tjelesno, emocionalno, socijalno, psihičko i duhovno zdravlje jer je važno da se očuva duhovna dimenzija čovjeka.

Čovjek može osigurati zdrav duhovni, te općenito zdrav život, samo ako je čovjekov život u duhu vjere. Stoga su vjernici dužni izvršavati sve vjerske dužnosti, uključujući iskreno priznanje i djelovanje po principima vjere, a što je preduvjet ispravnog duhovnog života, a time i duhovnog zdravlja. Naputak za sretan život bez boli i patnje, ali i uz trpljenje spomenutih fenomena zarad vječnog uživanja, sadržan je u Objavi i životu Allahovog Poslanika, a.s. Kur'an u sebi sadrži sve osnovne principe koji čovjeku mogu

poslužiti u spoznavanju svakog problema, pa i fenomena iskušenja, trpljenja, boli i patnje, a samim time i po pitanju ljudskog ukupnog zdravlja i kvalitete života, a koncentrira se na sve segmente života, u skladu s istinskim vjerovanjem i pravilnom služnjom Bogu. (Havva, 2003:35-58)

Osnovni izvori islama zagovaraju koncept života u kome će svaki segment ljudskog bića biti pravilno njegovan kao i sve njegove potrebe (religiozne, duhovne, socijalne, materijalne, intelektualne, seksualne, fizičke, emocionalne i dr.), te na odgovarajući način biti zadovoljene. Ispravnim vjerovanjem, ispravnim načinom ispoljavanja vjerovanja koje se postiže dobronamjernim i razumnim proučavanjem objavljenih Svetih knjiga, te slijedeći primjere poslanika, blagoslovljeni bili, stiče se način života u skladu sa Zakonom nalazeći u tome smisao i svrhu ljudskog postojanja (Pajević, 2001:228), što je i svrha čovjekova života: život sa smislom u ovezemaljskom životu i život bez boli i patnje u vječnosti. Zato muslimansko tradicijsko gledanje na ljudski život pretpostavlja njegovo neprestano kretanje ka napretku, poimenično: egzistencijalnom, duhovnom, emocionalnom, socijalnom, društvenom, moralnom i materijalnom, koji osiguravaju sretan život, a čiji se elementi nužno nadopunjuju, čiji je odnos međusobno povezan i zavisian. Objava podjednako naglašava važnost svakog ponosob te podjednako stavlja u dužnost sve elemente koji im služe: naređuje nauku, sticanje znanja, kao glavnog faktora duhovnog napretka, propisuje namaz – molitvu, kao i sve vjerske obrede radi moralnog odgoja te naređuje rad i podstiče stvaralaštvo kao faktor materijalnog napretka. Ako navedeno sagledamo kroz prizmu načina djelovanja, može se vidjeti da sve to predstavlja naputak za život sa smislom, život bez trpljenja boli i patnje, zdrav život bez bolesti te da vjera ima holistički pristup zdravlju. U tom kontekstu važno je napomenuti da je značajnu ulogu za zdravlje ljudi, historijski gledano, imala medicina

muslimana u najranijim periodima islama (El-Dževzi, 2001), koja je temelj daljnjem razvoju medicine koja se brine o zdravlju svakog čovjeka.

Osnovni izvori islama jasno ukazuju na važnost zdravlja, odnosno na važnost zdravog načina življenja. Živjeti u skladu s propisima vjere znači biti zdrav, kloniti se zabranjenog i izvršavati naređeno lijek je za svakog pojedinca i zajednicu. Također, vođenje računa o svom zdravlju je vid vjerske obaveze jer vjera je najviši stupanj afirmacije čovjeka i ljudskih vrijednosti i od velikog je uticaja na čitav život čovjeka, prije svega na njegov tjelesni i duhovni integritet. S druge strane, vjera zabranjuje i upozorava na posljedice koje bi mogle nastati u slučaju da se narav ljudske prirode naruši, kada dolazi do narušavanja čovjekove ličnosti, a rezultat je život u boli i patnji. Zato vjera nudi zdrav način življenja, primjerice, zabranjuje upotrebu alkohola i narkotika (Kur'an, 5:90-91), blud i prostituciju (Kur'an, 17:32), traži od svojih sljedbenika umjerenost u hrani i piću (Kur'an, 7:31), ukazuje na čistoću tijela i duše (Kur'an, 2:222; 74:1-4.; 5:6; 91:9; 103:1-3), kako bi se izbjegle mnoge bolesti, a samim time i trpljenje boli i patnje. Ovakvim načinom života čovjek se oslobađa nezdravog, lošeg, života s bolom i patnjom, a približava se *Liječniku*, vječnom uživanju, životu bez boli i patnje. Biti uspješan na tome putu znači raditi ono što je naređeno, a izbjegavati ono što je zabranjeno, suzbiti i oduprijeti se unutrašnjem i vanjskom zlu, boriti se za ono što će štititi ljudsko zdravlje i liječiti bolesti, na što upozorava Objava, s ciljem kontroliranja i kroćenja svih neumjerenih prohtjeva. (Kur'an, 45:18) Objava tretira pitanja bola i patnje, kako duhovnih tako i tjelesnih bolesti, njenih izvora, ali nudi i lijek za te bolesti: (duhovne) srca,⁵ uma, duše. (Kur'an, 17:82)

Iz navedenog proizilaze tri osnovna pravila o zdravlju tijela: preventiva, uzdržavanje od onog što je zabranjeno i što je štetno i čišćenje tijela od izlučevina koje mu štete. (Kur'an, 2:196; 2:184; 4:43) (Karić, 1995:17-20) Također, može se zaključiti da životni cilj svakog pojedinca treba da bude služenje i predanje Bogu, kroz koje će održati kvalitete u vlastitom djelovanju do onog nivoa do kojeg može dostići cijelo ljudsko biće.

Da bi čovjek došao do istinskog zdravlja, treba da zna i shvati važnosti fizičke, mentalne i spiritalne sfere (Muinuddin, 2008:21), jer samo na takav način se postiže istinsko zdravlje tijela, uma i duše, što rezultira sretnim životom na oba svijeta. (Kur'an, 6:17) Iako je fizičko i emocionalno zdravlje važno, duhovno zdravlje bi trebalo da bude prioritet u životima ljudi, primjerice, ako je osoba u duhovnom pogledu bolesna, onda se problemi mogu pojaviti u svim područjima, odnosno odražava se na cijelog čovjeka. U kontekstu razumijevanja cjelovitog čovjeka interesantna je predaja pečatnog Poslanika kojom je on čak i neznanje nazvao bolešću koja izaziva bol i patnju, dok je znanje nazvao lijekom. (Ebu Davud, 6)

Fenomeni boli i patnje prate čovjeka od rođenja do smrti jer se čovjek u boli rađa i umire. Zato je bol, kao i patnja, u nekom smislu višeznačan fenomen, neizbježan pratilac svake ljudske biografije, izazovna tema, zapravo tajna. (Siegfried, 1998; Koprek, 2014:71-81) Njihovo prisustvo u svijetu je neporecivo, svaki čovjek ih je u životu doživio ili susreo u različitim oblicima i na različite načine, život bez njih postoji samo u mašti. Orhan Jašić u djelu *Bioetički problemi u publikacijama Islamske zajednice u BiH od 1945. do 2012.* tvrdi da je patnja širi pojam od boli, jer obuhvata i duhovnu dimenziju ljudskog bića. Patnja uključuje i svijest o nečemu što ugrožava postojanje osobe u cjelosti. Izaziva bol, bolest, invalidnost, predviđanje smrti, nezadovoljstvo, osamljenost, tugu, depresiju i mnoga druga stanja, koja mogu taj osjećaj još više pojačati. (Jašić, 2019:240)

Zaključak

Najranije teorije fenomena boli i patnje bile su usmjerene na jednodimenzionalnu konceptualizaciju, a zatim se prešlo na multidimenzionalne teorije koje su uzimale u obzir kompleksnu interakciju fizioloških, psiholoških i socio-kulturalnih mehanizama u doživljaju boli. Osmišljeni su bio/psiho/socijalni modeli te integrativni model koji objedinjuje njihove glavne pretpostavke, što je pomoglo u daljnjem razumijevanju, procjeni i tretiranju bolnih doživljaja. Prešao se dug i zahtjevan put u pokušaju da se objasni način doživljaja boli i svi mogući faktori koji bi mogli uticati na nastanak i održavanje boli. (Alispahić, 2016:15-60) Zato razumijevanje doživljaja boli ne zahtijeva samo razumijevanje biološkog sistema već i prepoznavanje i upravljanje različitim psihološkim i vanjskim faktorima koji moduliraju doživljaj boli (McGrath, 1994:55-62), gdje značajnu ulogu imaju i sociološki i kulturološki faktori.

Muslimanska tradicija, naročito u oblasti teologije i filozofije, uglavnom kao središte boli predstavlja čovjekovu dušu (nefs), entitet koji egzistira u strogoj simbiozi s komponentama duha (rūh) i fizičkoga tijela (džesed), pri čemu to zajedničko bivanje predstavlja korist za sve komponente. Baš uzajamni odnos ove tri osnovne komponente čovjeka (po nekima čak i narušen odnos među njima) prouzrokuje, naravno, tek u akcidentalnom smislu, bol i patnju. Riječju, nemoguće je govoriti samo o bolu jedne komponente s obzirom na to da patnju jednoga dijela istovremeno osjećaju i ostale dvije komponente. Pored toga, islam naglašava činjenicu da svaka komponenta ljudskoga bića tek u *sekundarnome* smislu prouzrokuje bol s obzirom na to da je u Objavi eksplicitno rečeno da Svevišnji Allah stvara *svaku stvar* (Kur'an, 6:101), analogno i bol te patnju. Imajući to u vidu, svaka bol, makar bila izuzetno teška, ipak ima svoju ontološku sasvim decidno definiranu svrhu.

⁵ Vidi: Kur'an, 10:57; 2:10; 5:51-52; 2:10; 5:51-52; 2:74.; 5:1.; 39:22; 39:4.; 114:1-6; 4:155; 2:7.; 2:88; 45:23; 30:29; 18:28; 7:146.; 31:18; 11:6; 43:32; 3:118; 49:12; 4:138; 4:145; 39:3; 51:10-11.

Literatura

- Alispahić, Sabina (2016). *Psihologija boli*, Sarajevo: Filozofski fakultet.
- Augustin, Aurelije (1973). *Ispovijesti*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Aydede, Murat (2006). *Pain: new essays on its Nature and the Methodology of Its Study*, London: A Bradford Book: Cambridge.
- Baumeister, Roy (1990). "Suicide as escape from self", *Psychological Review*, 97 (1), 90–113.
- Bakan, David (1968). *Disease, Pain, and Sacrifice, Toward a Psychology of Suffering*, Chicago: Beacon Press.
- Bolger, Elizabeth (1999). "Grounded theory analysis of emotional pain", *Psychotherapy Research*, 342–362.
- Brugger, Walter (1976) *Philosophisches Wörterbuch*, Herder: Freiburg–Basel–Wien.
- Bueno-Gomez, Noelia (2017). "Conceptualizing suffering and pain", *Philosophy, Ethics and Humanities in Medicine* 12 (7), 1–11.
- Di Nitto, Simona (2015). "Fizička bol u filozofskom promišljanju", *Dialegethai*, Rivista telematica di filosofia, godina 17.
- Descartes, Rene (2008). *Metafizičke meditacije*, (ur.) A. Lignani, Armando, Rim.
- De Wohl, Louis (2013). *Tiho svjetlo*, Split: Verbum.
- El-Dževzi, Ibn Kajjim (2001). *Poslanikova medicina*, Sarajevo: Libris.
- Eš-Šehavi, Medždi Muhammed (2009). *Zavist i urok – otrovi duše*, Novi Pazar.
- Grahek, Nikola (1992). "Schmerz", III, *Naturwissenschaft und Medizin*; in: *Historisches Wörterbuch der Philosophie Bd. 8*, Darmstadt–Basel.
- George, L., Engel (1969). "Pain", in: Mac Bryde CM (ed.), *Signs and Symptoms, Applied Pathological Physiology and Clinical Interpretation*, Lippincott, Philadelphia, 45.
- Havva, Seid (2003). *O duhovnom odgoju*, Tuzla: Behram-begova medresa.
- Israel, Orbach (2003). "Mental pain and its relationship to suicidality and life meaning", *Suicide Life Threatening Behavior*, 33(3), 231–241.
- Israel, Orbach (2003). "Mental pain: a multidimensional operationalization and definition", *Suicide Life Threatening Behavior*, 33(3), 219–230.
- Jašić, Orhan (2019). *Bioetički problemi u publikacijama Islamske zajednice u BiH od 1945. do 2012.*, Zagreb: Pergamena.
- Jeličić, Ana (2014). "Teološko poimanje dostojanstva života i patnje – katolički doprinos bioetiци", *Znakovi vremena*, Ibn Sina, Sarajevo, 63, 81–93.
- Jušić, Anica (2001). "Palijativna medicina – palijativna skrb", *Medicus*, 10, 2, 249.
- Jurčić, Marina (2005). "Bolest i zdravlje – integralni pristup", u: *Vjera i zdravlje*, 22–30.
- Kant, Imanuel (1984). *Kritika čistog uma*, Zagreb: Matica Hrvatska.
- Kant, Imanuel (1836). *Vor der Macht des Gemüths, durch den blossen Vorsatz seiner krankhaften Gefühlen Meister zu sein*, Ein Schreiben an Herrn Professor Hufeland zu Jena im Jahr 1797, Leipzig.
- Karić, Enes (1995). *Tefsir – Uvod u tefsirsku znanost*, Sarajevo.
- Kiseljak, Vjenceslav, Persoli-Gudelj, Marijana (2008). *O kroničnoj boli iznova*, Zagreb: Medicinska naklada.
- Koprek, Ivan (1990). "Smrt – krajnje osobno iskustvo nade", u: V. Požaić (ur.), *Pred licem smrti*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 63–89.
- Koprek, Ivan (2014). "Bol – izazov i poticaj", *Filozofijsko-teološki esej o boli*, *Obnovljeni život*, 69, 1, 71–81.
- McGrath, Patricia A. (1994). "Psychological aspects of pain perception", *Archives of Oral Biology* 39, 55–62.
- Morris, David (1996). *Geschichte des Schmerzens*, Frankfurt.
- Muinuddin, Šejh Hakim Ebu Abdullah (2008). *Neke tajne sufijskog liječenja*, Sarajevo: Libris.
- Nasr, Seyyed Hossein (2007). "Vjerničko srce je prijestolje Svemilosnog", *Znakovi vremena*, Proljeće–Ljeto, Vol. 10, 35/36, 34–47.
- Pajević, Izet Zikjri (2001). "Kako religija može pomoći u borbi protiv bolesti ovisnosti", u: Osman Sinanović i sar., *Ovisnost o drogama: uzroci i posljedice – prevencije i liječenje*, Tuzla: Behram-begova medresa & Medicinski fakultet Tuzla.
- Parlov, Mladen (2006). "Zdravlje i bolest – stvarnosti duha", *Služba Božja* 46 (2), 164–184.
- Planinić, Josip (2011). "Problem zla u svijetu", *Obnovljeni život*, 66 (3), 343–360.
- Pessini, Leo (2004). *Distanzacija. Do kada produžavati život?* Adamić, Rijeka: Medicinski fakultet u Rijeci, Hrvatsko bioetičko društvo.
- Piškorjanac, Silvija (2010). "Uloga duhovnosti u liječenju maligne boli", u: *Plavi fokus*, Glasilo Hrvatske komore medicinskih sestara VI, 1, 41.
- Sandler, Joseph (1962). "Psychology and psychoanalysis", *British Journal of Medical Psychology*, (2) 35, 91–100.
- Sandler, Joseph (1967). "Trauma, strain, and development", in Furst SS (ed): *Psychic Trauma*, Basic Books, New York, 154–174.
- Shneidman, Edwin (1993). "Suicide as psychache", *The Journal of Nervous and Mental Disease*, (3) 181, 145–147.
- Siegfried, Lenz (2014). *Über den Schmerz*, Hamburg, 1998.; Ivan Koprek, "Bol – izazov i poticaj", *Obnovljeni život*, 69, 1, str. 71–81.
- Živković, Ilija, Vuletić, Suzana (2016). *Posljednji trenuci prije vječnosti: teološko-bioetički naglasci shvaćanja smrti i psihološko-duhovne intervencije*, Zagreb: Hanza media.

الموجز

ظاهرتا الألم والعذاب في مصادر الإسلام

دامير بابايتش

تصيب ظاهرتا الألم والعذاب الإنسان منذ ولادته وحتى موته، لأن الإنسان يولد ويموت في الألم. لذا فإن كلا من ظاهرة الألم والعذاب، متعددة المعاني، ورفيق، لا بل سر، لا بد منه في سيرة كل إنسان. يقدم الكاتب في الجزء الأول من البحث تعريفات الألم والعذاب الاجتماعية والأنثروبولوجية والفلسفية والدينية. ويشير بعد ذلك إلى موقف مصادر الإسلام من الألم والعذاب، مبيّنًا أولاً ظاهرتي الصحة والمرض بالمجمل، ومن ثم الألم والعذاب اللتين تخضع لهما المخلوقات البشرية. الكلمات الرئيسية: الألم، العذاب، الإسلام، المرض، الصحة، مصادر الإسلام.

Summary

PHENOMENON OF PAIN AND SUFFERING IN THE SOURCES OF ISLAM

Damir Babajić

The phenomenon of pain and suffering is present in human life from the time the person is born to the time of his death, for one is born with the pain and dies with it as well. That is why pain and suffering are, in some sense, polysemous phenomena, inevitable companions in every human biography, it is a challenging topic and a secret indeed. In the first part of the article, the author presents sociological, anthropological, philosophical, and theological definitions of pain and suffering. Then he moves to point out the attitude of the sources of Islam towards pain and suffering, where he first explains the phenomenon of health and sickness respectively, and then also pain and suffering to which all human beings are always exposed.

Keywords: pain, suffering, Islam, sickness, health, the sources of Islam